

УНУТРАШЊИ ПУТОПИС

Владан Матић: Часовник за Марс,
Просвета, Београд, 1995.

На почетку, као и увек, постоји једна слика: грб, пресечен напола, као најава с напором измишљених митологија и државе чије историје су дословно преузете из Толкиновог опуса. На тамој, ноћној позадини, кроз средину грба вијуга поток као две кривудаве линије сребрне боје, с леве стране потока су звезде, с десне топола. Сваки читалац — Његово Величанство Читалац, врста у изумирању или бар она чији је опстанак озбиљно дозведен у питање — јесте драгоцен, нарочито уколико лирску умјереност, далеку и туђу инструменталним и дискурзивним потребама говора, препознаје у реченицима Владана Матића, преузетим из новообјављеног романа *Часовник за Марс*. Вероватно би перфекционистички карактер читалачке дражи од романописца, у највећим редовима, подразумевао децентнију стилску деликатност, али критичар не би да цепидлачи. Јер поетизација прозног саопштавања, сама по себи, условљава изузетну захтевност или захтевност изузетности. У том екслузивизму, Матић се приједружије ионако невеликом скупу магова писане речи, међу којима му је Немања Митровић (из *Сна рата* и *Raca*) први и најближи сродник. *(Пр)оезија*, иманентни нерв и такт наративног вођења текста, термин је којим су критичари означили играву двогубост Митровићеве илуминативне вештине. Матићева играва двогубост, за осетну нијансу, ближа је пројном језику али је траг поетског доживљавају њој извесно постојан. Тако ће аутор (поглавље *Плава соба*, стр. 109), ослушкујући фину пулсирање мисли и речи, стишавајући плахи дах узнемирених, лепо и одмерено записати: *Изгнанство је збир интимних простора, расејаних по континентима. Изгнанство је нит која је нестала између страница књига што описују станове и пријатеље. Изгнанство је дефинисано физичким даљинама, једнако је изгнанству на улицама родног града*. Као снег бадемових латица, игривост коју настојим да дочарам, застире свет пишчевих јунака. Кроз вејаву завесу пахуља, под нежним снегом Вељко и Мирослав, Божа и Саша, Ивана и Јелена крећу у сусрет непознатог. А када кажем да главни јунаци крећу у сусрет нечemu, мислим и на, између осталог, реконструктивну позицију ауторовог приповедачког субјекта. Укратко, утисак је да се, као у некаквом псевдопикарском роману, развојем фабулativno-наративне матрице, распостире патинизирана мрежа сећања пикара; он покушава — с извесном мером сете, донекле и елегичности — да у свести и осећања поново дозове главне хронотопе личне, групне и колективне прошlosti. (Морам да признаам како нисам заинтересован за упуšтање у аналитичка раслојавања наративно-арти-тектонске и фабулativno-сijкјене структуре *Часовника за Марс*. Неупоредиво сам ближи подухвату успостављања духовног и, разуме се, одговарајућег књижевно-историјског склопа. Емпатично посматрање о основним цртама склопа, међутим, не спречава ме да уочим неопходност или могућност успешнијег меандрирања појединих поглавља књиге у композиционом саставу не великог романа.) Наравно да такво полазиште подсећа на интелектуализованог Гордона Пима Едгара Алана Поа, авантуристу ношеног струјом маште, сличног Колриџевом старом морнару; а стари морнар као да има понешто од бајоновске позе: понос и одважност, не баш срећу у окрштају полове, одсуство страха од судбинских губитака, укључујући лудило и смрт. Али та поља сличности пресеца недвосмислено пишчево уверење да авантури не поклони више пажње него што јој, по дефиницији припада. Писца, другим речима, не одушевљава авантура у спољашњем свету, окренут је путопису духа. Вањски простори често су само повод или изговор тражењу одговора на ћутање окружења. Утолико сам, умоту, Мишоа цитирао са скривеном реторичком намером. Демистификовање поменутог наума је истовремено доказ њега до темељног пишчевог духовно-стваралачког опредељења. У томе ће нам помоћи тврђње Јована Христића, изречене у упутном предговору *Мојих поседа* Анрија Мишоа. Христић вели: »Еквадор је час интимни дневници, час путопис, час песма; *Моји поседи* су низ прозних текстова, и песама, који су најпре запис о крајње личним доживљајима и опажањима. Чини ми се да Мишо зна једну нешто дубљу истину: зна да је оно што називамо човековим унутрашњим животом пуно опасних чудовишка. Откривамо наше биће у његовој апсолутној нагости, слабости, рањивости, усамљености, неприлагођености. То је велики духовни подухват силажења до најинтимнијег дна нашег бића, храброст да човек буде ништа.» Мисли, које сам с пажњом и захвалношћу позајмио од Јована Христића, у херменеутичкој жељи да што веродостојније представим Матићеву светоградњу, забележене су марта 1976-те године, дакле у време када се злодух из *Часовника за Марс* још увек није оглашавао; у потаји се припремао на злодела, цинично углатиен, отмен и фин. Негде у дубинама наших унутрашњости, таложио се црни снег, запрљани и зблузгани снег латица

бадемовог цвета. Далеко од очију јавности замумуљивало се оно што ће, деценију-две потом, наратор с презрењем описивати: *Новине, али не оне Вељкове већ оне које су читали сви, почеле су да се позивају на једну концепцију митолошког времена која ме је испуњавала мучином. Један свет, за који сам удобно веровао да је давно био прегажен под копитама коња Светог Ђорђа, одједном ме је обухватио својим непрегледним добрима и мноштво бића из најдубљих кошмарса. Године 1985. престао сам да купујем новине. Довршавајући дигресивни лук о демонима политике, напомињем да пасаж о злодуху уверљivo сугерише супериорне ауторове ставове. Матић показује како се, сензибилитетом неизмерно удаљен од паклене не/политичке свакодневице, може естетизовано изражавати о ужасима нашег доба а да се при томе племенити пориви не претворе у потрошено политичко плакатирање или јефтини, сапунски политичко-књижевни ангажман.*

Браћајући се основној матици Матићевог трокњижја, матици текста којем, Читаче, поклањаш драгоцену пажњу, подсетићу да Мишоа Плим и Поов Пим, руку под руку, упорношћу проверених морских вукова, плове ка Рембоовом црном континенту подсвети, у потпалубљу пакла. Отмен је то пут, поновићу не мање отмених јунака Плима и Пима, пилатско-арестовски повезаних књижевних ликова а не ускогруди бакалински пут фалш-гласова из сапунских оперетица. Чак иако на крају лутања награда не буде ловоров венец остаје утеша *историје путописа*, нарочита врста одговора на ћутање света, како појтава наслов другобјављеног ауторовог пројекта: »*Путопис је за мене био и облик аутобиографије у покрету, а ово кретање није и не може бити само просторно — ово кретање је и духовно узрастање. На мене је, стога, више утицала књига *На рушевинама Вавилона* Карла Маја него *Младић* или *Куга*; за мене веза творца Винету или Кафке никада није била беззначајна или плод тренутне жеље да се изненади читалац, кога подсећам на причу *Жеља да будеш Индијанац*. Путопис је првенствено опис авантуре, искуства размеђе реалног и надреалног, сукоб поредака уопште који се најбоље приказује као компликоване политичке завере, шпијунски ратови, смене режима, одјене Хладног рата у којем смо живели мислећи да смо надмудрили Судбину, позив на заједничку освету над светом који нас трагично надилази.« На крају, истичући ауторову сумњавачност према описима путовања из друге половине века на заласку, требало би имати у виду да Матић ваљан путопис замишиља »која метафора« (Платонове) »пећине и освајање властитог ћутања, и као Алеф, покушај да се накнадно, у сећању, обухвати цео, сада већ виђен свет. Она стена у Наталу коју уводим у овако замисљену слику света је, у немогућем задатку који сам себи измислио, и десе пејзажа, и стена у једном говору чија је мапа предела мапа наше душе.« Метафора и освајање властитог ћутања света, по пишчевом уверењу облик је сна и сневања неодвојивог од целине човечанства: »Ми смо заједничко сањање доживљавали прилично мирно, без збуњености, као чињеницу. Уосталом, зар целокупно човечанство не сања у основи исти сан?« Неспорно: у питању је стварност јаве или стварност сна, способност или неизбежност снињања отворених очију, налиј Егзиперијевом Малом Принцу или Којљовом Алхемичару. Матићев *радознали*, светски путник током непоновљиве робинзонијаде, стерновског сентименталног путовања с краја на крај планете, близко доживљајности из Вендерсовог филма *До краја света*, једнако се комфорно осећа у Београду или Москви, Њујорку или Лондону, Кејптауну или Најробију, Каиру или Истанбулу. Првобитност унутарњих збијања, у души, усмреношт стању духа и свести, дивна стерновска сензibilност чији патинизирани сјај увек обасјава, нужно, шачицу изабраних, све сличности чини случајним. Кандида је могао да измашта и Раслевов барон Минхахузен а хајнеовске слике са путовања не би биле туђе, док лута и прите, Моми Капору или Зуки Џумхуру. Марк Твен би се улогорио, доброг расположења и хуморног тона, дубоко у пустини или прашуми а после заједничких задовољстава фотосафарија, монсеньор Верн би, пробијајући се ка средишту земље, набасао на *Књигу народа лутака*. Када нам, после свега, остану само сећања, Његово Величанство Читаоца, са Толкином и Матићем, ради бих дочекао, на дуплом капућину или чаши пунча, у саставалишту фантаста *Код плавог јахача*, у вечном граду, на раскрасници четири пута или четири сокака. Можда овај симпозијон сећања, ипак, не удовољава Његовом Величанству? Шта ако краљевским скривеним покуца о под и, свечано, жамору ускомешаних критичарских гласова, обзнати Владанове тајне страсти? Рецимо: да сањалица, планетарни и међуланетарни путник што подешава часовник за Марс, није нико други до Астер Блісток! Или, није искључено, прерушени *Џон Дифул*? Наравно да не би било умесно противречити Његовом Величанству; иако ни *Мали Немо из Земље* снова није далеко од вилинске пустоловине коју, по пишчевој мери и укусу, понажије може да домашта Хуго Прат и Његове сетни манекен епохе, Корт Малтезе. Јер на путовању ка далеким сазвежђима, последње што застарева јесте оно што је давно, прадавно, прво застарело: мануфактура снова. Али то су већ небитна сећања. И једна топола. Чије шуштање ослушкијемо, усамљени, загледани у бескрајна пространства васељене.*

Милан Орлић